

6è Capítol

La Xina i els Drets Humans

Gemma B. Montero, Joaquim Piera i José Ma. Núñez¹

La Xina està despertant. Tothom veu com el gran dragó asiàtic es desvetlla d'un somni protagonitzat per una llarga crisi econòmica, el lideratge de Deng Xiaoping i les denúncies de violacions als drets humans. Els diaris d'aquest país van començar a parlar del *miracle xinès* ara fa quatre anys, quan la Xina, segons el Fons Monetari Internacional, es va consolidar com la tercera potència econòmica mundial amb un creixement del seu Producte Interior Brut (PIB) del 14 %, per davant de qualsevol altre país del món. Actualment, els hereus de Mao estan tant al punt de mira de les ambicions d'Amèrica com de les d'Àsia, i això vol dir que aquells analistes o periodistes que es proposen parlar-ne han d'anar molt amb compte. L'any passat, tant la premsa espanyola com l'estrangera va publicar de manera intermitent notícies sobre violacions dels drets humans a la Xina, un fet que no deixa de cridar l'atenció. L'aparició i desaparició arbitrària d'aquestes notícies ¿no podria ser una conseqüència del fet que el gegant asiàtic sigui una superpotència que cada vegada juga un paper més important dins l'economia mundial?

La qüestió que aquest capítol pretén plantejar és la possible utilització arbitrària tant a la premsa espanyola com a l'estrangera de les informacions sobre violacions dels drets humans a la Xina. Per fer-ho, analitzarem tres episodis de la vida econòmica, social i política de la Xina ocorreguts l'any 1996: la guerra comercial amb els Estats Units d'Amèrica, les denúncies sobre violacions dels drets humans als orfanats xinesos, i el conflicte entre la Xina i Taiwan arran de les maniobres militars dels continentals a prop de l'illa, les setmanes prèvies a la celebració de les primeres eleccions democràtiques.

Ara per ara, la Xina és la peça clau del comerç asiàtic per moltes raons: domina Hong Kong, les inversions de la *província* de Taiwan depenen de les directrius econòmiques continentals, i la resta de tigres asiàtics (sobretot Singapur i Corea) necessiten mantenir-hi unes relacions de cordialitat bones. A l'altre costat del mapa, Washington ha reprès les converses amb Pequín després de les fredes relacions de l'últim any protagonitzades per l'episodi del conflicte de Taiwan.

La Xina, doncs, comença a ser comercialment imprescindible i va pel camí de convertir-se en la primera potència econòmica mundial en només vint-i-cinc anys per davant fins i tot dels Estats Units, segons un informe de The Economist Intelligence Unit. S'ha de tenir en compte que la Xina de Deng Xiaoping està vivint aquest final de segle la seva particular revolució industrial i tecnològica i, si les transformacions segueixen al mateix ritme, l'any 2010 haurà estat l'escenari del canvi econòmic més important que ha tingut lloc des de la revolució industrial. Les previsions del Banc Mundial indiquen, per exemple, que l'any 2002 el PIB de la Xina serà com el dels Estats Units, d'uns 9,7 bilions de dòlars. A més a més, les reformes econòmiques introduïdes pel règim de Pequín han fet augmentar espectacularment les inversions estrangeres que, en tan sols quatre anys, s'han multiplicat per més de set (4.000 milions de dòlars el 1990 davant els 30.000 milions de l'any 1994). En aquest escenari de bonança econòmica la premsa espanyola i internacional treu a la llum notícies sobre la vulneració dels drets humans a la Xina. Fins a quin punt, però, les denúncies sobre aquestes violacions no s'ha convertit en una arma de pressió en mans d'interessos occidentals?

Caldria analitzar en quines ocasions se silencien les violacions dels drets fonamentals a la societat xinesa i sota quines circumstàncies s'exacerben. Quan hi ha en joc interessos militars, la proliferació i exageració de les notícies sobre aquest tema és clara i evident, però quan el que està en joc són interessos econòmics la premsa acostuma a oblidar-se de les violacions.

En aquest segon cas, ¿es tracta simplement d'obviar la qüestió perquè les persones encarregades de difondre aquestes informacions consideren que no és el moment de donar-les a conèixer? ¿O es pot considerar que la premsa disculpa en certa manera l'actitud de la Xina perquè el seu govern necessita exercir el poder amb mà de ferro? Aquesta possible postura de la premsa occidental la faria ser còmplice dels interessos polítics i econòmics dels seus respectius països. ¿És per aquesta raó que opten per no molestar la Xina o per consentir-li certes actituds denunciades?

Al rerefons de tot plegat hi ha la difusió o l'ocultació de delictes contra els drets humans i les relacions econòmiques entre les potències mundials. Com diu l'escriptor Paul Theroux en un reportatge publicat a la revista *Harper's*

“una certa ceguesa moral afecta molts dels que negocien amb els xinesos, ja que, juntament amb la resta de coses, la Xina continua sent una dictadura de sous lamentables, condicions de vida molt miserables i un sistema legal brutal, que encara posa en pràctica costums tan arcaics com el treball dels condemnats, la mà d'obra infantil i les execucions massives i amb freqüència públiques. Molts dels que tenen tractes comercials amb els xinesos estan tan embrutits pels beneficis que no els importa gens ni mica aquests aspectes”.

I. Relacions comercials i drets humans

En els darrers anys, el desenvolupament econòmic de la Xina ha permès la creació d'un mercat en què totes les economies desenvolupades aspiren a poder entrar. Les dades són tan contundents com atractives: el país té 1.230 milions d'habitants, una xifra que representa una cinquena part de la població total del planeta. Evidentment no tots els ciutadans xinesos poden ser considerats com a consumidors potencials, ja que els índexs de pobresa continuen sent elevats i són molts els que viuen en la misèria més absoluta. Del total de ciutadans només uns 375 milions reuneixen les condicions necessàries per ser considerats membres d'una societat de consum a l'estil occidental, però tot i així ja és un pastís prou desitjable. Una altra de les coordenades macroeconòmiques que fan parlar del *miracle xinès* és el PIB que, des de fa deu anys, creix a un ritme anual de quasibé el 12%.

Però la història recent del gegant oriental té una altra vessant, força més fosca, que també ha ocupat moltes pàgines dels diaris aquests darrers temps: la política del seu govern respecte als drets humans. Després dels esdeveniments de Tiananmen del 3 de juny del 1989, els països occidentals encapçalats pels Estats Units i França han continuat denunciant el règim del desaparegut Deng Xiaoping per fets com les execucions públiques dels contrarevolucionaris o la política del fill únic. Han estat, no obstant, denúncies puntuals que apareixien i desapareixien de l'escena pública sense cap raó aparent. ¿Quina ha estat la causa real que en un moment determinat predominés una notícia o una altra?

1.1 Denúncies condicionades

Els mitjans de comunicació han demostrat esporàdicament haver descobert el joc dels polítics en aquest estira-i-arronsa. A finals del mes de maig del 1994, el president dels Estats Units, Bill Clinton, va renovar a la Xina el títol de Nació Més Afavorida (NMA) perquè havia vist **“progressos**

substancials” en la seva política de drets humans. No obstant això, el dia 27 d'aquest mateix mes el diari *El País* criticava aquest nomenament:

"La renovació de la clàusula no està suficientment justificada pels avenços fets per la Xina en la seva política de drets humans (...). En l'any transcorregut des que Clinton va posar en marxa el seu cronòmetre sobre les reformes democràtiques a la Xina, aquest país no ha fet més concessions ostensibles que les promeses de permetre que l'emissora de ràdio *Voice of America* sigui escoltada per la seva població i autoritzar que una delegació de la Creu Roja visiti algunes de les presons del país. A part d'això, dos dels més famosos dissidents, Chen Zimming i Wang Juntao, han estat alliberats les últimes setmanes, però el més important d'ells, Wei Jingsheng, va tornar a ser empresonat pocs mesos després de sortir de la presó."

La història més recent de les relacions entre els Estats Units i el règim comunista de la República Popular de la Xina es remunta tan sols a finals de la dècada dels setanta. En tots aquests anys les relacions comercials entre els dos països han anat creixent i els atacs mutus que hi havia al començament han anat disminuint, tot i que no han desaparegut ni res fa preveure que a curt termini hagin de millorar. De fet, tots els països del món occidental estan contribuint a convertir la Xina en un dels centres econòmics mundials i les inversions econòmiques i els acords de cooperació comercial es continuen multiplicant.

Paral·lelament a aquest increment de les relacions econòmiques entre el gegant asiàtic i els països desenvolupats, l'opinió pública occidental va passar de mostrar una gran hostilitat a principis dels anys vuitanta a rebre amb més respecte les notícies que provenien de la Xina. Així per exemple, gran part de la premsa va abandonar l'actitud manifestament antixinesa amb motiu de les converses -i la posterior resolució- sobre el retorn de la colònia de Hong Kong a la República Popular, i va adoptar un posicionament ambigu envers uns fets com els de la plaça de Tiananmen. Així, el diari londinenc *The Times* el 5 de juny del 1989 publicava:

"El president Bush, sota pressió pública per manifestar-se fermament en contra dels fets a la Xina, però coaccionat pels interessos estratègics dels EUA, ha declarat que deplorava l'ús de la força i instava (el govern de Pequín) a tornar a mitjans no violents per negociar la situació."

Sembla que aquestes paraules eren un símptoma clar que alguna cosa havia canviat respecte als anys anteriors. A la pràctica, però, tot va continuar igual perquè la proposta de boicot llançada pel president de la República Francesa de l'època, François Mitterrand, va ser acceptada per tots públicament, però no seguida. En relació amb els mateixos esdeveniments, el diari *ABC* va resumir amb claredat quina era la situació i què era el que els governs occidentals havien d'afrontar:

"Ni els EUA ni la Gran Bretanya, tot i que han abaixat el to en les condemnes, poden aplaudir que la Xina caigui en braços de la Unió Soviètica. L'Emperador Deng ha obert el país a la cooperació econòmica amb el món capitalista. Al·ludir a la imposició de sancions contra Pequín i trencar aquelles relacions de negocis provocaria el terratrèmol estratègic més amenaçant de la postguerra".

1.2. La Xina no afluixa

La gran majoria de governs occidentals han anat entenent al cap dels anys la importància que pels xinesos té la seva pròpia imatge. Els seus dirigents estan profundament preocupats per allò que la resta del món pensa d'ells i del seu país. Des que s'ha convertit en una potència poderosa i temuda el règim de Pequín s'ha preocupat per controlar tots els corrents i opinions d'arreu del món sobre aquells temes que afectaven el seu territori i especialment els relacionats amb els drets humans. Un exemple és l'elaboració, en plena polèmica, d'un contrareportatge sobre *Les sales de la mort* per tal de desmentir els fets que s'hi relataven. Però també sobre la matança de Tiananmen van negar repetidament allò que les càmeres de televisió van fer veure a tot el món. El Partit Comunista Xinès ha respost amb la mateixa carta qualsevol mostra d'hostilitat per part d'un govern estranger.

En aquest sentit, la qüestió de Hong Kong ha proporcionat un bon nombre d'exemples d'aquesta connivència entre les polítiques exteriors dels països occidentals i els seus propis mitjans de comunicació. Sense anar més lluny, només cal veure l'envergadura del desplegament mediàtic que es va muntar al voltant del retorn de la península a mans xineses, l'1 de juliol de 1997, així com la reacció que va tenir el diari de més tirada a l'excolònia, l'*Oriental Daily News*, els dies posteriors a la matança dels estudiants a Tiananmen, que va ignorar completament els fets.

Aquesta doble actitud en relació al tema xinès que tenen els mitjans de comunicació, reflex dels interessos dels respectius governs, ha arribat darrerament al seu punt àlgid als Estats Units. Per una banda, les renovacions anuals de la Xina com a NMA, afegit a l'interès d'aquest país a formar part de l'Organització Mundial del Comerç (OMC). Per una altra, els informes anuals de l'ONU i del govern nord-americà sobre l'estat dels drets humans al món, en què la Xina ocupa un lloc eminent entre les nacions que menys els respecten. Els dos temes sovint es barregen, ja que surten a la llum pública amb només uns dies de marge, segons l'efecte i influència que es vol exercir.

Així, per exemple, la premsa occidental treu reportatges, estudis aprofundits o anàlisis que prometen més honors que els de Marco Polo ara fa més de set-cents anys. El sis d'abril del 1997, *El País* publicava al seu suplement 'Negocios' un reportatge sobre l'aventura d'algunes empreses espanyoles a la Xina, en què citava les impressions d'un empresari sobre el que havia viscut. Deia, entre altres opinions: "**La Xina és un país de coses sèries, però sense presses. El gegant asiàtic és l'antítesi de la Cultura del pelotazo**".

D'exemples com aquest se n'han trobat molts darrerament. El president nord-americà Bill Clinton topa cada any, a finals de maig, amb el problema de decidir si renova o no a la Xina el títol de NMA. El compromís aparent de Clinton ha estat subordinar aquesta decisió al progrés dels drets humans al país asiàtic. Així, el 31 de maig del 1994, el president nord-americà deia en un article d'opinió que publica *El País*:

"Els xinesos han resolt casos urgents d'emigració sobre els quals els havíem cridat l'atenció i estan permetent visites d'inspecció en relació amb les exportacions xineses produïdes per presos. El Govern va alliberar Wang Juntao i Chen Ziming, dos dels dissidents més importants de la revolta de Tiananmen, juntament amb alguns presos religiosos prominents. Ens ha proporcionat informació sobre alguns altres dirigents empresonats. La Xina ha iniciat converses serioses amb el Comité Internacional de la Creu Roja per permetre visites a les presons. El Govern xinès ha expressat la seva acceptació de la Declaració Universal de Drets Humans."

Unes línies més avall continuava justificant la seva política a l'assegurar que, tot i que els resultats no eren completament satisfactoris, promoure l'aïllament de la Xina podria ser dolent pels interessos dels EUA i afegia que s'havien de desvincular els drets humans de l'economia. Clinton ha cregut sempre que un primer pas per arrencar progressos en aquest sentit és evitar desafiar el gegant asiàtic. Dos dies abans d'aquestes manifestacions a *El País*, un dels rotatius nord-americans de referència, *The Washington Post* expressava el seu suport a aquesta estratègia:

"El president Bill Clinton té raó quan separa la política comercial de la lamentable política sobre drets humans del Govern xinès. En l'intent de millorar les condicions de vida a la Xina, l'amenaça de paralitzar el comerç no estava funcionant".

El que està clar és que els interessos americans a l'Àsia són molts i que una decisió ferma en sentit contrari a la cooperació comercial, a la pràctica no se supeditarà mai a la política de drets humans que el govern de Jiang Zemin pugui portar a terme. El setmanari *The Economist*, al seu número del 29 de març del mateix any, també ho expressava així: **"Els inversors a la Xina, com Boeing o Motorola, pressionen regularment el lobby antixinès al Congrés, que intenta privar la Xina del seu estatus de Nació Més Afavorida cada primavera."**

Aquella mateixa setmana, el setmanari *Newsweek* publicava un reportatge sobre l'aleshores assistent del Secretari d'Estat sobre Afers d'Orient Llunyà i el Pacífic, Winston Lord. A l'època, Lord era un dels més acèrrims defensors de l'embargament comercial a la Xina per l'incompliment dels principis bàsics de respecte als drets humans en aquest país, però *Newsweek* parlava d'ell amb paraules més aviat poc afalagadores: **"Mentre Bill Clinton decideix si renovar o no a la Xina l'estatus de Nació Més Afavorida, Lord es troba sense amics a Washington i les especulacions que aviat deixarà el càrrec són bastant comunes."**

La política nord-americana 'd'una de freda i una de calenta' va viure un dels seus moments de fredor a principis de l'any 1997 quan l'administració Clinton va descobrir una xarxa de pirateria a la Xina de productes nord-americans, com ara pel·lícules, material informàtic, productes farmacèutics o tabac. A la gran majoria de mitjans de comunicació escrits apareixia una fotografia de Mickey Kantor, representant del departament de Comerç dels Estats Units, mostrant un programa de Microsoft piratejat. El problema va derivar en un primer moment cap a la imposició de sancions comercials a la República Popular de la Xina. *El País* del 5 de febrer, reproduïa les declaracions de Mickey Kantor en relació amb aquest descobriment: **"No podem estar parats mentre els interessos de les nostres indústries de creixement més ràpid, de les nostres indústries més competitives, són sacrificats a la Xina."**

Aquells dies, el departament d'Estat dels EUA va publicar el "Department's Annual Scorecard on International Human Rights", en què criticava aferrissadament la política de connivència del govern de Pequín amb les empreses pirates. *The Washington Post* publicava el mateix dia 5, a primera plana, dues notícies sobre les relacions americano-xineses. Una feia referència a la guerra comercial i la titulava **"Els EUA castigaran la Xina amb tarifes elevades; les sancions són les més grans que s'hagin imposat mai"**; i l'altra hi afegia l'exigència de democratització: **"Les relacions americano-xineses empitjoren; la transició fa que Pequín sigui menys receptiu"**.

Les notícies publicades sobre la guerra comercial es van allargar tot el mes de febrer i, durant aquest

període, les posicions dels dos governs van canviar completament. Es va passar de considerar el conflicte com a irresoluble a una postura més estovada com la que reflectia el titular "**EUA valora l'acció xinesa contra la pirateria però exigeix més mesures**" (*El País*, 22-2-97). La guerra verbal va acabar finalment amb un acord: "**Els Estats Units i la Xina signen la pau comercial sobre propietat intel·lectual**" (*El País*, 27-2-97), precisament el dia que havien d'entrar en vigor les sancions econòmiques contra el règim de Pequín.

Per la seva banda, el govern francès, secundat pels alemanys, va decidir posar fi a aquest estira-i-arronsa en les relacions amb la Xina amb l'anunci, a principis de març, que mai més no tornaria a donar suport a una resolució de censura contra Pequín per la seva política de drets humans. La decisió no va deixar de sorprendre, perquè una anys abans Mitterrand van ser el mandatari que més havia defensat la política de mà dura contra els incompliments dels xinesos. *The Economist* (5-4-97) va ser cruament realista en la seva anàlisi sobre aquest canvi d'estratègia:

"Els francesos argumenten que és inútil continuar amb una moció que mai dóna fruits i que les discussions amigables amb els xinesos són un camí millor per promocionar els drets humans. Els crítics d'aquest canvi asseguren que això està provocat pel desig de contractes."

La visita del vicepresident dels Estats Units a Pequín aquella mateixa setmana deixava entreveure que el punt de vista de l'Administració Clinton sobre el tema era compartit.

II. El contenciós de l'illa de Taiwan

La Xina va omplir més espais dels habituals a les seccions internacionals dels diaris espanyols durant el mes de març de 1996. L'ocasió ho mereixia: l'illa de Taiwan celebrava les primeres eleccions democràtiques parlamentàries i la Xina creia que això podria comportar la independència de l'illa, un fet que volia evitar fos com fos. La Xina va portar a terme maniobres militars amb foc real a prop de les costes taiwaneses, on les tropes de l'illa es van atrinxerar i van rebre el suport logístic dels Estats Units.

2.1. Tous amb el dictador

De forma molt clara, els diaris espanyols analitzats, *La Vanguardia*, *El País* i *El Mundo*, assignaven en la cobertura dels fets els papers protagonistes a la Xina i a Taiwan. Cal deixar clar que les posicions d'aquests diaris respecte a les dues parts en conflicte van ser, a grans trets, molt toves. Especialment amb el president de Taiwan, Lee Teng-Hui, que a dins de l'illa està considerat un dictador i que, segons tothom excepte els seus votants, està implicat en els nombrosos casos de corrupció que encara avui afecten el govern taiwanès.

Als pocs editorials apareguts sobre el tema els tres diaris només van posar l'accent en les conseqüències econòmiques i polítiques del conflicte. És en els articles d'opinió dels seus col·laboradors, articles d'anàlisi o fins i tot cartes dels lectors, que la premsa va dibuixar les dues cares del conflicte, la de l'illa i la de la Xina continental. Cal esmentar l'excepció de *La Vanguardia*, que a la secció del semàfor de la contraportada en va dedicar un de vermell a Qian Qichen, ministre d'Afers Estrangers xinès, "**por su política nacionalista a ultranza**" (12-3-96). Una altra excepció és la de les cròniques de l'enviat especial d'*El Mundo* a Pequín Mark Aguirre que, en un to força exagerat, va

atribuir a la Xina un paper d'invasor sense escrúpols i va presentar el president taiwanès Lee Teng-Hui com un màrtir. A la seva crònica del 24 de març, per exemple, l'endemà de les eleccions a Taiwan, Aguirre descrivia el ja nou president com un heroi bíblic: "**Lee se ha comparado a Moisés, tratando de conducir a su pueblo hacia la soberanía y la independencia**" (15/3/96). Aquest dos exemples, no obstant, no trenquen la línia poc ferma que en general va mostrar la premsa espanyola davant el contenciós entre la República Popular i l'illa de Taiwan.

2.2. Condescendents amb els dissidents

I dins d'aquest escenari, ¿quin espai van ocupar les crítiques a les violacions dels drets humans? El conflicte de Taiwan va coincidir en les dates amb la cimera de Bangkok, celebrada els primers dies de març del 1996, en què representants dels cinc continents van debatre els nous acords en política i comerç internacional. L'únic escull amb què van topar va ser el tema dels drets humans a la Xina, que es va amparar en el principi de no ingerència en els assumptes interns de cada país proclamat per les Nacions Unides. No es va arribar, doncs, a cap nou acord sobre la penalització de les violacions dels drets fonamentals dels ciutadans.

A Espanya, tan sols *El País* (3-3-96) va dedicar un espai a la cimera, que a grans trets va qualificar d'èxit de la comunitat internacional a més de destacar que la Xina estava disposada al diàleg si es complien tots els principis de la diplomàcia internacional. El mateix dia va aparèixer un breu a *El Mundo*, que informava que les autoritats de Pequín havien ajudat un dissident a sortir del país i que avalava la política d'interessos entre la Xina i els EUA: "**Las autoridades chinas dieron garantías en 1994 al disidente chino Wei Jingsheng sobre su libertad a cambio de que intercediera ante EEUU para garantizar los intereses comerciales chinos**" (*El Mundo*, 3-3-96). En un mateix dia, doncs, es va presentar una Xina negociadora fins i tot amb un dissident, i alhora un règim que continuava considerant el tema dels drets humans com un assumpte intern, però que a més ho feia segons les regles, és a dir amparant-se en l'ONU. Així ho va reflectir *El País* quan definia els reptes assolits a la cimera de Bangkok:

“Consagra el principio de que el diálogo entre los participantes en las cumbres debe basarse en el respeto mutuo, la igualdad, la promoción de los derechos fundamentales y, de acuerdo con las reglas internacionales, la no intervención -directa o indirecta-, en los asuntos internos de cada uno” (*El País*, 3-3-96).

La premsa no va parlar més de la situació política de l'illa de Taiwan, excepte el breu apunt sobre la corrupció que va fer *El País*, ni tampoc va reflectir l'opinió d'Europa -dels mercats europeus o dels governs- sobre el fet que a l'estret de Taiwan s'estigués arreplegant el nombre més gran de contingents militars nord-americans des de la guerra de Vietnam. En canvi, l'exacerbació de les crítiques als abusos dels drets humans i la insistència del que es podria anomenar 'radicalisme i intolerància de Pequín' van créixer de manera evident. Tot i que només *El País* va fer un dissimulat *mea culpa* quan va deixar entreveure suaument la possibilitat que els drets humans fossin una arma en mans d'Occident

2.3. Comença el conflicte: canvi d'estratègia.

Quan el conflicte amb Taiwan era a punt d'esclatar hi va haver un canvi en les postures dels mitjans de comunicació. El tractament ja no va ser més de consentiment a la política xinesa, sinó que es va començar a mostrar una Xina més agressiva amb una allau d'informacions sobre les violacions dels drets humans. Entre els dies 5 i 8 de març, la Xina va anunciar que estava en desacord amb les eleccions democràtiques a l'illa i va iniciar un moviment dissuassori de les seves tropes: "**China ataca**

furiosa" (*El País*, 5-3-96); **"Li Peng pide a Taiwan que se fije como objetivo la reunificación, y advierte que si se usa la fuerza será contra los extranjeros y los conspiradores pro-independencia que quieren escindir la patria"** (*El Mundo*, 5-3-96). Fins i tot es va començar a parlar d'una possible invasió xinesa, però pocs dies més tard (11-3-96) *La Vanguardia* va citar els analistes del rotatiu francès *Le Monde* per reconèixer que **"no es tanto el miedo a la invasión sino a un minibloqueo"**.

Dins d'aquest clima, els diaris espanyols van aprofitar la possibilitat de publicar notícies sobre violacions dels drets fonamentals a la Xina en base a alguns informes d'organitzacions internacionals sobre l'estat dels drets humans al món. Per començar, tots els diaris van recollir les crítiques del president del Estats Units Bill Clinton: **"EEUU denuncia el abuso de los derechos humanos en plena crisis taiwanesa"** (*El País*, 7-3-96). Les crítiques de Clinton provenien de l'informe anual del departament d'Estat nord-americà sobre el respecte dels drets humans al món durant el 1995, que va ser oportunament publicat per la premsa nord-americana al març del 1996 i que manifestava que **"en China, los abusos a menores son una práctica familiar"** (*El País*, 7-3-96). Però no és l'únic informe. A les pàgines d'*El País*, un article d'anàlisi de J.M. Calvo anunciava que **"el acto terrorista y la tensión se extiende a otros países"** (18-3-96). El mateix diari també va recórrer a Amnistia Internacional que acabava de publicar 'Nadie está a salvo', un altre recurs oportú, on es revelava que **"China posee 68 delitos que acarreen la pena de muerte, existen más ejecuciones -muchas de ellas públicas- que en el resto del mundo, las descargas eléctricas son frecuentes (...) y están aplastando a las minorías étnicas"** (*El País*, 13-3-96). *La Vanguardia*, per la seva banda, en l'únic reportatge dedicat al tema, denunciava l'existència d'**"atentados contra turistas taiwaneses en China"** (*La Vanguardia*, 14-3-96).

A mesura que el conflicte es va anar desenvolupant les posicions dels diaris es van mantenir, però en aquest moment amb un nou protagonista en escena. Durant aquells dies va començar a arribar el suport nord-americà a l'illa i es va mostrar un exèrcit taiwanès preparat per contestar eficaçment qualsevol atac xinès. Les eleccions cada dia estaven més a prop i davant la postura ferma de Pequín a continuar vigilant l'illa la premsa van començar a ridiculitzar la Xina: **"La impresión es de mucho ruido y pocas nueces"**, deia *El País* del 18 de març, mentre que *El Mundo* publicava des de la seva secció de Cartes del Lector: **"En China, un maestro mató a su alumno por no saberse la lección. La ley da la razón al maestro"** (23-3-96).

A banda de la particular cobertura feta dels esdeveniments, una de les absències més greus que es van poder notar als diaris espanyols va ser la manca d'articulistes que coneguessin de veritat el conflicte o, si més no, de persones amb autoritat provada en el camp dels drets humans. En canvi, el diari *La Vanguardia* va donar mitja pàgina de la seva secció d'opinió a l'aleshores retirat arquebisbe de Barcelona Narcís Jubany, que malgrat intentar desdramatitzar la situació de la infància a la Xina va dir que **"la política del hijo único lleva al infanticidio"** (18-3-96). A pocs dies dels comicis a l'illa de Taiwan el mateix diari publica que **"la China está en el banquillo de los acusados. La ONU estudia el maltrecho estado mundial de los derechos humanos"** (19-3-96). Per la seva banda, *El Mundo* explicava que Taiwan, **"Un país amenazado"** titulava, havia aconseguit un dels creixements econòmics mundials més alts dels últims anys **"por tener un mes de vacaciones cada nueve años o trabajar 20 horas durante 7 días a la semana"** (14-3-96). El retrat dels taiwanesos era el d'una gent que s'havia guanyat a pols les millores econòmiques, a pesar de l'amenaça constant de la Xina.

2.4. La fi del conflicte: es busquen altres denúncies

Un cop celebrades les eleccions i definitivament retirades les tropes nord-americanes de l'estret, tant Taiwan com la Xina van moderar les seves crítiques respectives i els diaris van fer balanç del conflicte, sense oblidar antigues denúncies internacionals, com la repressió al Tibet. *La Vanguardia* va dir, per exemple, que **“China debe cooperar y aprovecharse de Taiwan, no intimidarla”** (23-3-96), mentre que *El País* continuava sent l'únic diari que aportava el contrapunt a la figura messiànica del reelegit president taiwanès i parlava de la greu crisi que patia el govern de Lee Teng-Hui abans del conflicte a causa dels **“numerosos casos de corrupción”** i al seu peculiar caràcter: **“Testarudo, audaz, incansable. Algunos intelectuales le han abandonado por engreído”** (24-3-96). El mateix dia, a l'únic editorial publicat sobre el conflicte, *El País* opinava: **“Pequín no entiende que lo mejor es una democratización de las instituciones y la liberalización económica”**. (24-3-96)

Pels diaris espanyols, fer balanç del conflicte també significava fer memòria d'algunes de les violacions que s'havien publicat o treure la pols a vells problemes en què la Xina apareix com a culpable. Les crítiques sobre drets humans en aquests últims dies estaven enfocades a denunciar la situació al Tibet, on **“China ha endurecido su política desde 1994 y donde son frecuentes torturas, trabajos forzados y las restricciones de libertad y religión”** (*El Mundo*, 29-3-96). *La Vanguardia* va publicar un article de Carles Sentís, en què el periodista deia:

“Se le han despertado al ogro pekinés las ganas de devorar Taiwan. Se esfuma la posibilidad de que Taiwan se reincorpore con toda su categoría diferenciada. Pekín se lo pierde. En lugar de adoptarla prefieren comérsela con dos palillos. Los chinos llaman a su país ‘el imperio del Centro’. Que se queden, pues, centrados, ya que si sale a imperar les sucederá lo de la Alemania nazi o la URSS” (23-3-96).

En aquesta punt, tant el president Lee Teng-Hui com el govern xinès van començar a plantejar la possibilitat de tenir futures trobades i els diaris van deixar d'informar sobre les conseqüències del conflicte. L'últim tret el va disparar *El País*, ja sense informes d'organitzacions internacionals ni experts en el tema, al treure un altre dels assumptes pendents de la Xina: el traspàs de la sobirania britànica a Hong Kong. Quan encara faltava més d'un any (va ser el juliol del 1997) perquè la Xina s'annexionés el districte britànic després de 99 anys d'administrar-lo, el diari de Madrid va alertar: **“La bota china amenaza Hong Kong. Temor en la colonia británica a perder la libertad. Londres dará 600.000 pasaportes”**. (31-3-96).

Entre totes les pàgines que es van omplir sobre el tema de Taiwan no n'hi va haver cap que aprofundís en un dels aspectes més importants d'un conflicte d'aquesta envergadura: ¿què n'opina la població? Si realment hagués existit la possibilitat que la Xina envaís l'illa, quina reacció haguessin tingut els seus ciutadans? *La Vanguardia* va publicar el 15 de març del 96 que als taiwanesos no els importava el que estava passant, mentre que *El Mundo* del mateix dia assegurava: **“La gente de la calle desconoce lo que pasa pero se quejan de la superioridad e intolerancia chinas”**. (15-3-96) En canvi, *El País* publicava pocs dies abans que **“en las ciudades (de Taiwan) hubo pánico”** (9-3-96), fins al punt que alguns supermercats es van arribar a buidar i la gent acumulava aliments per si es desencadenava algun conflicte. ¿Quina és, doncs, la veritat?

És el mateix diari *El País*, en canvi, que en la seva revista de premsa del 30 de març del 96 reconeix que “**no se puede censurar a Pekín. No se puede por interés**”. Aquesta va ser l'única vegada durant tot el mes del conflicte que es va reconèixer la veritat sobre perquè s'havien publicat de manera tan aleatòria notícies sobre la situació dels drets humans a la Xina. És significatiu que l'últim dia del mes, amb el contenciós ja fora de l'agenda de l'actualitat, es digués que a vegades s'ha de callar sense explicar, a més, els motius d'aquest silenci, que en aquest cas van tenir l'efecte contrari: una exagerada presència de la qüestió dels drets humans a la premsa.

III. Els orfenats xinesos

3.1. Les sales de la mort commocionen

El diumenge 24 de setembre del 1995 TV3 emetia, al programa *30 minuts* i per primera vegada a l'Estat espanyol, el reportatge *Les sales de la mort* de la cadena televisió britànica Channel-4 en què es denunciaven les condicions de vida als orfenats xinesos. El programa va ser seguit per una mitjana de 650.000 espectadors i es va situar en la quarta posició del rànquing de programes més vistos a Catalunya aquell diumenge. El reportatge el va emetre després La 2 de Televisió Espanyola el 19 d'octubre a *Documentos TV* i va ser vist per 1.096.000 espectadors. La notable reacció social que va generar a la premsa i a les emissores de ràdio va fer que TVE decidís reposar-lo en horari *prime-time* el dissabte 28 dins del programa *Informe Semanal* (3.581.000 espectadors). Tres mesos més tard, el gener del 1996, TV3 i TVE van emetre la segona part del reportatge: *Retorn a les sales de la mort*. TV3, el diumenge 14 en un *30 minuts* especial, amb uns 613.900 espectadors de mitjana que el van convertir en el programa més vist a Catalunya entre les 21:15 i les 22:00 hores, mentre que la primera cadena de TVE ho va fer el dijous dia 18 en un programa especial a les 10 de la nit i també amb un debat posterior, com havia fet TV3.

Davant d'aquesta situació de denúncia que va fer commoure la societat civil espanyola, quin va ser el paper jugat per la premsa diària, exemplificada en l'*Avui*, *El Periódico de Catalunya* i *El País*? ¿Es tractava d'una denúncia frontal de la política dels drets humans de la República Popular de la Xina?, ¿com es van posicionar els diaris en els seus editorials?

Primer de tot, cal destacar que és del tot lloable la motivació que va portar els diversos mitjans de comunicació a parlar de les condicions en què es troben els orfenats xinesos. Els diaris es van fer ressò tant de l'emissió de l'esfereïdor reportatge, com de l'impacte i les repercussions que va generar i van intentar explicar quines eren les causes d'aquella situació. Però tot i aquest interès, també s'ha de dir que a l'hora d'analitzar la situació van caure en una sèrie de paranys: hi va haver una utilització interessada de les denúncies dels drets humans quan aquestes podien posar en perill els interessos comercials, es va silenciar i encobrir el suport que donen les Nacions Unides a les polítiques demogràfiques xineses, hi va haver una manca d'anàlisis en profunditat de sinòlegs i experts en el tema, i el debat creat per l'emissió del reportatge es va 'occidentalitzar' al deixar de banda si les condicions dels orfenats xinesos havien millorat.

3.2. Interessos econòmics

La Xina s'ha convertit en una potència mundial, en part a causa de la introducció de noves mesures pròpies del sistema de mercat des del 1980 a les anomenades zones econòmiques especials (ZEE), situades al sud del país. La Xina de les col·lectivitzacions maoïstes ja ha quedat enrere. Ara, la Xina de Deng Xiaoping està vivint una revolució industrial particular que es concreta en un creixement econòmic espectacular i un augment de les inversions occidentals. Els empresaris espanyols no són una

excepció i també s'han sentit atrets pel mercat més gran del món. No és estrany, doncs, que enmig de la polèmica dels orfenats es trobessin notícies que fessin referència a la intenció d'invertir a la Xina:

"L'Empresa Nacional Bazán de Construcciones Militares negocia amb la Xina la construcció de dos portaavions, segons informen fonts de l'empresa de l'Agència Industrial del Estado (AIE)" (El País, 23-I-96). "La societat privada Catalana d'Iniciatives Capital Risc SA de la qual són socis amb un 36% del capital conjunt la Generalitat i l'Ajuntament de Barcelona està negociant amb el ministeri de Transports de la República Popular de la Xina per construir un port" (El Periódico, 17-I-96).

Malgrat les aparences, és precisament quan entren en contacte aquests interessos comercials i la crítica a la política de drets humans de la Xina, que es va fer una utilització interessada d'aquesta denúncia. L'exemple més clar el trobem en el fet que només *El Periódico* (10-1-96) es va fer ressò d'una informació apareguda a l'Alemanya que deia que el partit d'Els Verds havia demanat al govern de Bonn que apliqués a la Xina sancions econòmiques i que la presidenta de la comissió parlamentària per a la família i els joves de l'SPD (Partit Socialdemòcrata alemany), Edith Niehus, va sol·licitar que els consumidors alemanys s'abstinguessin a comprar articles xinesos com a protesta davant la situació dels orfenats de la Xina. Tot i que es tractava d'una notícia rellevant, perquè per primera vegada polítics europeus demanaven públicament que s'exercissin mesures de pressió comercial sobre la Xina, la resta de mitjans de comunicació van optar per no publicar-la perquè podia tenir conseqüències negatives pels inversors espanyols.

Durant la polèmica generada pel reportatge de *Les sales de la mort* es van publicar altres crítiques sobre la manca de respecte dels drets humans a la Xina, que van aparèixer de forma molt sospitosa en la conjuntura política més adequada. Tots els indicis indiquen, doncs, que malgrat la seva veracitat aquestes denúncies van ser instrumentalitzades.

Amnistia Internacional va acusar el govern xinès de portar a terme anualment 1.200 execucions de presos. Un reportatge televisiu de la cadena nord-americana ABC on es denunciava l'ús de les execucions com a part de l'entrenament obligatori dels policies locals al nord-est de la Xina (*El Periódico*, 26-10-95) va ser emès als Estats Units el mateix dia que Bill Clinton es reunia a Nova York amb el seu homòleg xinès Jiang Zemin, que era a la ciutat per participar en l'assemblea commemorativa dels cinquanta anys de l'ONU. La intenció última d'aquesta emissió no era segurament l'acusació de no respecte dels drets humans sinó la creació d'un clima determinat en l'opinió pública nord-americana en ocasió de la visita de Zemin. Poc temps després es va fer públic que Amnistia Internacional tenia por del que li pogués passar al nen escollit pel Dalai-lama com a reencarnació del Panchen Lama i que les autoritats xineses havien detingut 50 monjos tibetans (*El País*, 20-1-96).

A les portes del traspàs de Hong Kong i una vegada guanyada la confiança dels inversors, l'aparell de propaganda xinès va respondre amb contundència unes acusacions que podien malmetre la imatge del país. La diplomàcia de Pequín va intentar pressionar perquè no es tornés a emetre *Les sales de la mort*, que el Consell d'Estat xinès havia qualificat d'"**absolutament sense fonaments**" (*El Periódico*, 9-1-96). L'Ambaixada de la República Popular de la Xina, al seu torn, havia manifestat en una nota la seva disconformitat amb els continguts del reportatge, que "**tergiversa la veritat i ataca amb virulència la política de planificació familiar, un fet que ha causat confusió i consternació entre el públic i per culpa del qual la imatge de la Xina ha quedat greument malmesa**". Cal recordar que la darrera vegada que hi va haver una crítica frontal sobre la situació dels drets humans va ser durant la

revolta de Tiananmen (maig-juny del 1989). Llavors les conseqüències econòmiques van ser importants ja que va suposar una aturada de les reformes econòmiques fins a l'octubre del 1992 quan al Congrés del Partit Comunista Xinès es va imposar la línia més reformista.

3.3. Suport de les Nacions Unides

La veritat és que aquesta "**realitat atroç**" (*El País*, 18-1-96), les "**escruixidores imatges**" (*El País*, 23-10-96) que els reportatges de Channel-4 van difondre per tot el món, responien a una realitat social esgarrifosa, que els diaris es van encarregar de quantificar. A la Xina s'abandonen cada any un milió de nadons, quasi tots nenes. Des del 1979, quan es va aprovar la llei del fill únic, s'han abandonat 15 milions de nenes. Segons un informe de la Human Rights Watch, nou de cada deu nens ingressats a l'Institut pel Benestar Infantil de Xangai, un dels 40.000 orfenats xinesos, acabaven morint, i l'índex de mortalitat en alguns orfenats provincials arribava el 1989 al 72.5%.

A l'hora de buscar les responsabilitats d'aquesta situació, tots els diaris van coincidir a assenyalar directament el govern xinès i més concretament la seva política demogràfica. L'abandonament sistemàtic de nens és conseqüència de la llei del fill únic, agreujada per la tradició de tenir un mascle perquè mantingui la família. Cal tenir en compte que, malgrat l'èxode massiu de la població cap a nuclis industrials, el 80% de la població xinesa encara viu en zones rurals, on l'únic treball que es reserva a la dona és el de recol·lectora de fruits. Segons la tradició establerta, els pares perden tot els drets sobre les filles quan es casen, i llavors les dones passen a ser propietat de la família del seu espòs. Davant d'aquest panorama, molts pares amaguen el naixement d'una filla i opten per abandonar-la poc després. Un fill mascle suposa dues mans més per a la feina del camp i assegura una bona part de la subsistència de la família.

Amb la llei de l'únic fill es pretenia aturar el *boom* demogràfic del país més poblat del món, que a principis dels anys vuitanta tenia uns 1.200 milions d'habitants. L'objectiu de les autoritats xineses era aconseguir que el 20% de les parelles urbanes i el 5% de les rurals es conformessin amb un sol descendent. La posició del govern, però, va evolucionar cap a un objectiu més ampli: assegurar-se que els nadons gaudissin d'un estat de salut perfecte, ja que segons les estadístiques oficials al país hi ha més de 50 milions de minusvàlids, 10 milions dels quals són disminuïts psíquics. Per aquesta raó el juny del 1995 va entrar en vigor la Llei de Protecció de les Mares i la Infància, que obliga totes les parelles a sotmetre's a un reconeixement mèdic abans de tenir un fill per evitar les malalties hereditàries. La revolució industrial en què viu immers el país també hauria d'anar acompanyada de la conseqüent revolució demogràfica si no fos per aquest control sobre la natalitat. Les estadístiques recorden que cada dia neixen 21 milions de xinesos, aproximadament un bebè cada segon i mig.

¿Quina part de responsabilitat tenen les Nacions Unides en aquesta política? Segons l'únic editorial sobre els orfenats publicat a la premsa espanyola (*El País*, 29-10-95), cap ni una. *El País* qualifica la situació dels orfenats com "**una de les grans monstruositats del nostre temps**" i no fa referència al suport de les institucions internacionals a la política de control de la natalitat xinesa. Únicament indica que la densitat demogràfica és un problema mundial, no només xinès, i que "**són moltes les organitzacions internacionals que busquen solucions i alicients perquè les parelles facin una planificació real de la família**". En l'editorial, i segons la postura oficial del diari, s'assenyala que "**tot Estat que està disposat a iniciar el camí de liquidar els seus fills ha de saber que al davant tindrà, amb fermesa, un immens col·lectiu d'éssers humans d'una infinitat d'Estats democràtics que**

denunciaran els seus crims i no permetran que, una vegada coneguts, quedin impunes”. (29-10-96)

En canvi, en una informació apareguda al mateix diari tres dies abans de l'editorial s'apunta que **“el fort control de la natalitat és un consell de les Nacions Unides i dels experts del Banc Mundial”**. En aquesta mateixa línia, la professora d'història de la Xina a la Universitat Pompeu Fabra, Dolors Folch, recorda que **“la política demogràfica està totalment assumida pels grans organismes intencionals: els 22 instituts demogràfics més grans de la Xina disposen, tots ells, de finançament de les Nacions Unides”** (*El País*, 15-1-96).

Les Nacions Unides també són conscients dels problemes demogràfics de la Xina i de les dificultats que el govern té per fer-se càrrec del milió de nadons que són abandonats cada any, i no se'n desenten del tot. L'Unicef (Fons de les Nacions Unides per a la Infància), que arran de *Les sales de la mort* va condemnar els fets, va informar que estava recollint fons per millorar la vida d'aquestes institucions i que treballava per pal·liar en la mesura del possible aquesta situació. El gener del 96 es va arribar a un acord econòmic entre el govern xinès i l'Unicef, que tenia previst destinar 850.000 dòlars al 1996-97, per millorar la situació dels nens abandonats. Les negociacions s'havien iniciat feia aproximadament un any, abans de l'emissió del reportatge de Channel-4.

3.4. Absència d'experts

A l'hora d'analitzar la situació dels orfenats, una de les mancances detectades és l'absència de sinòlegs, d'experts en la Xina, no només als articles d'opinió sinó com a fonts d'informació dels reportatges i articles en profunditat. Aquesta absència va generar importants buits informatius i va provocar que es tendís a fer anàlisis simplistes. Només *El País* va publicar l'article d'una sinòloga, l'esmentat de Dolors Folch (*El País*, 15-1-96), que va plantejar una sèrie d'aspectes i contextualitzacions que fins aleshores havien passat desapercebuts :

1. El patiment de les nenes és un reflex del patiment de les dones a l'Àsia, en general, i a la Xina en particular.
2. El problema dels abandonaments dels nadons no es resoldrà mai mentre l'enorme quantitat d'ancians que hi ha a la Xina rural no tinguin garantit un pla de pensions similiar, almenys, a la jubilació que gaudeixen els seus compatriotes obrers o funcionaris urbans.
3. El govern xinès combat l'infanticidi amb energia, que a la Xina significa amb penes de mort.
4. Els nens que ingressen en aquestes institucions estan, en la majoria dels casos, incapacitats o severament malalts, i si no és així són adoptats de forma immediata.

Cal recórrer a un reportatge elaborat per la revista alemanya *Der Spiegel* i publicat a *El País* (17-9-95) per trobar un altre punt de vista d'un sinòleg, el nord-americà Gale Johnson, que afirma: **“mentre hi hagi una seguretat social insuficient per als 1.200 milions de xinesos, molts camperols pobres no tindran cap altra alternativa que desfer-se dels fills impeditos i, fins i tot, de nenes sanes”**. Aquesta coincidència entre els plantejaments del sinòleg nord-americà i la professora Folch, que no apareixen en cap altra informació, posen de manifest la manca d'una anàlisi en profunditat.

3.5. Occidentalització del debat

Quan Channel-4 va estrenar *Les sales de la mort* el juny del 1995 a la Gran Bretanya, el canal britànic

va rebre més de 10.000 trucades de telespectadors. Aquesta resposta popular es va canalitzar amb la creació de la fundació The Dying Rooms Trust, una organització que va posar en marxa una campanya internacional de recollida de joguines i fons per ajudar els infants xinesos. L'emissió de reportatge tampoc no va deixar indiferents els telespectadors de l'Estat. El dia de l'emissió a *30 minuts*, la centraleta de TV3 va quedar col·lapsada. A Catalunya, es va crear l'associació Les veus dels nens del món, que el gener del 1996 ja comptava amb uns cinquanta membres i estava connectada a delegacions similars que havien sorgit a la resta de l'Estat. Entre el setembre i el desembre del 1995 les peticions d'informació de persones que volien conèixer les possibilitats legals per adoptar criatures van arribar a 2.495 i, a principis del 1996, el departament de Benestar Social de la Generalitat havia formalitzat 102 sol·licituds de parens interessats a adoptar nenes xineses.

La cruesa de les imatges va fer reaccionar uns telespectadors que es van veure moguts a fer alguna cosa per evitar aquesta situació. Segons Dyana Holmes, presidenta de The Dying Rooms Trust, les accions més efectives continuen sent **“fer pressió a les ambaixades xineses i també a les Nacions Unides”**. Però el debat que el reportatge va suscitar posteriorment no es va centrar en si veritablement havien millorat les condicions de vida als orfenats sinó en les dificultats i traves administratives que trobaven les parelles espanyoles que volien adoptar nens i nenes, ja fossin xinesos o d'altres països del Tercer Món. En un reportatge en profunditat i més extens publicat al suplement 'Domingo' d'*El País* (29-10-95) s'explicava l'experiència d'una parella de Sevilla que va adoptar una nena xinesa albina i els testimonis de diverses parelles sobre les seves adopcions internacionals.

Sovint es va utilitzar l'emissió de *Les sales de la mort* per parlar, en articles d'opinió, d'altres temes paral·lels com el sistema d'economia planificada xinesa (Josep Oriol Huguet, *Avui* 18-1-96) o per analitzar la **“irregularitat del flux informatiu als mitjans de comunicació”** (Marta Pessarrodona, *Avui* 24-1-96).

Nota

1. Marc Piquer va contribuir a la recollida d'informació per elaborar aquest capítol.